

IDZARD VAN MANEN

Archeologie de school in

Archeologie heeft het onderwijs veel te bieden. Het nodigt uit tot onderzoekend en zelfstandig leren en biedt grote aansluiting tussen verschillende schoolvakken. Nu juist dat in het onderwijs zo belangrijk wordt gevonden, lijkt de tijd rijp voor een hechte samenwerking.

Een begrafenis

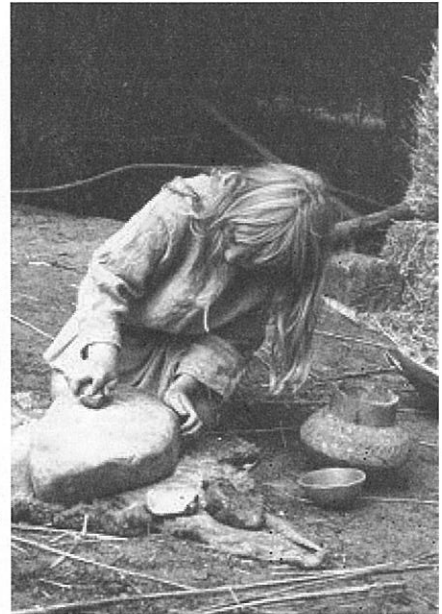
Het is even stil in de gang. De leerlingen hebben de bij handvaardigheid en tekenen geconstrueerde archeologische grafvondsten, zoals een skelet, textielresten, potten, pannen en werktuigen, opgehaald en staan nu stil te wachten tot het startsein voor de stoet wordt gegeven. Buiten, op het grasveld bij school, wachten de in de afgelopen weken in de geschiedenislessen gedolven graven, met de van takken en aarde gemaakte koepels erboven. De schooldeur zwaait open en de leerlingen gaan naar buiten, onder de indruk van wat toch wel een beetje op een echte begrafenis lijkt. Deze schets vormt onderdeel van een project archeologie van de vakken geschiedenis en handvaardigheid op het Martinuscollege te Grootebroek, nu twee decennia geleden. Het project kon in de herfst worden gehouden, omdat de gemeente dan met rooien en snoeien bezig is en er dus materiaal beschikbaar is voor de graven. Dat tijdstip klopte ook mooi met het curriculum geschiedenis, waarvan het onderwerp prehistorie en archeologie het begin vormde. Leerlingen maakten tijdens deze lessenreeks kennis met de technieken van de prehistorische mens, probeerden zich te verplaatsen in het leven toen en kregen ook inzicht in het werk van archeologen. Bovendien was het een project waarin twee schoolvakken, geschiedenis en handvaardigheid, goed samenwerkten.

Leskist op school

Archeologen graven, registreren, analyseren en beschrijven hun bevindingen in artikelen of boeken of vertonen de methodiek en resultaten van hun werk op tentoonstellingen of binnen de vaste opstelling van een museum. Het werk van archeologen is dus voor een groot deel tijdelijk van aard. Is de opgraving voltooid, dan wordt er meestal gebouwd of een weg aangelegd. Dat betekent dat het heel moeilijk is leerlingen van naburige scholen langer dan de duur van de opgraving bij de les te houden. Wel tijdens de opgraving, via een rondleiding of een tijdelijke tentoonstelling, een gastles eventueel, maar zodra het werk is afgelopen, zijn de archeologen ook uit het gebied verdwenen.

Daarom is het zaak naar mogelijkheden te zoeken waarmee archeologie, ook als er geen opgraving in de streek is, toch binnen het schoolcurriculum een plek kan vinden.

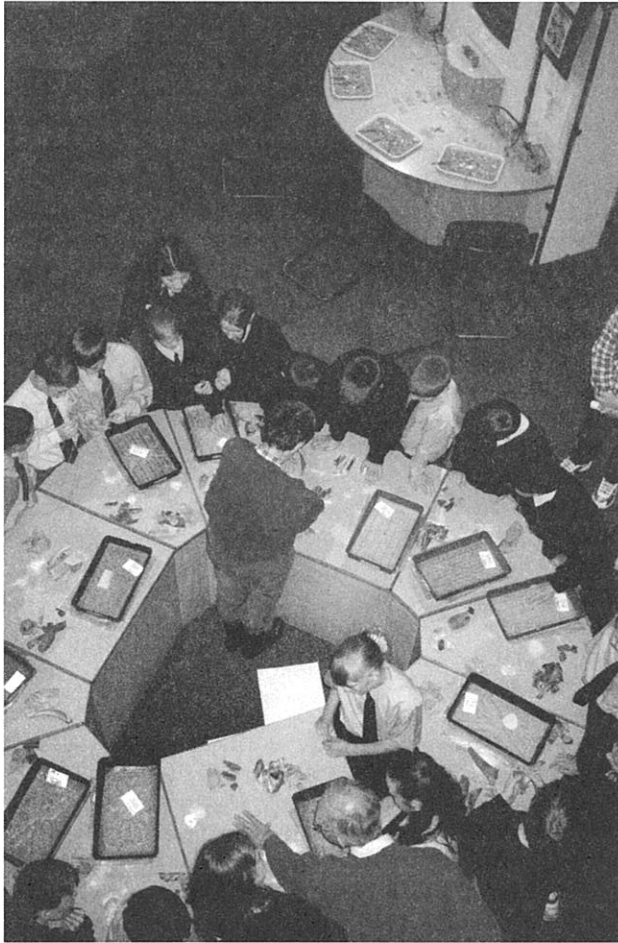
Nu hoeft niet iedere geschiedenisleraar met leerlingen buiten een grafveld met een enorme reeks graven aan te leggen. Ook kan niet iedereen die samenwerking met handvaardigheid realiseren binnen de school. Mijn eerste stelling is wel dat archeologen wellicht een soort leskist, vergelijkbaar met museumkisten zoals die hier en daar wel op school worden gebruikt, zouden kunnen ontwerpen. In die leskist zitten werktuigen van de archeologie, nagemaakte objecten, tekeningen en foto's van opgravingsterreinen en allerlei informatie op schrift voor de leerlingen, maar ook een docentenhandleiding waarin wordt aangegeven hoe je als docent zelf een archeologieproject zou kunnen opzetten.

Net als in de prehistorie. Archeologie als 'levende geschiedenis' op een educatief erf.
(Foto: Prehistorisch Openluchtmuseum Eindhoven).

Vaardigheden en inhoud

Werken met archeologie betekent voor een groot deel werken met de materiële cultuur. Archeologie stelt, met haar driedimensionale materiële bronnen, de docent volledig in staat aan de eis van de Basisvorming te beantwoorden dat leerlingen vertrouwd raken met de vakgebonden onderzoekstechnieken. Archeologie kan heel concreet een bijdrage leveren aan het onderwijs in vakvaardigheden, dat de Basisvorming voorstaat. Maar archeologie kan ook goed worden gekoppeld aan thema's. Zo gaan in de beeldvorming van leerlingen en docenten archeologie en prehistorie samen. De laatste jaren, en dat komt ook naar voren in de programma's van Basisvorming en Tweede Fase geschiedenis, zijn er echter meer mogelijkheden voor de materiële cultuur en voor archeologie, nu mentaliteitsgeschiedenis en economisch-sociale geschiedenis een plaats binnen het curriculum hebben

Werken met archeologie betekent voor een groot deel werken met de materiële cultuur, in dit geval scherven en andere vondsten uit opgravingen.
(Foto: Jeroen van der Vliet).

gekregen. Nederland in de Gouden Eeuw gaat regelmatig over sociale stratificatie of over sociale verschillen zoals die in de woonsituatie van arm en rijk tot uiting komen. Over de geschiedenis van de handel, waarbij de materiële cultuur ter sprake komt of de industriële revolutie, met regelmatig verwijzingen naar industriële archeologie. Gruwelijk is het onderzoek naar de massagraven uit de 20ste eeuw. Zelfs hier kun je stellen dat er een vorm van archeologie wordt bedreven, in ieder geval in de ogen van leerlingen. Archeologen zouden volgens mij de schoolboeken geschiedenis eens kunnen doorpluizen op zoek naar aanknopingspunten voor hun techniek, invalshoeken en onderwerpen. Die analyse dient er dan voor mogelijkheden op te sporen om vanuit het schoolboek uitstapjes te maken richting archeologie. Dan kan via het schrijven van aanvullend, extra

lesmateriaal. Dat materiaal zou zelfs in samenwerking met de uitgever van het schoolboek kunnen worden geproduceerd en als addendum bij het schoolboek worden aangeboden. Regel is bij schoolboeken dat ze voor het hele land geschikt moeten zijn. Sterk regionaal of lokaal getinte thema's zal de uitgever minder snel accepteren, behalve als je die als model voor het hele land kunt presenteren.

Materiële cultuur in de omgeving

Van oudsher bieden de musea inzichten in de materiële cultuur. Museumbezoek voor geschiedenis is dus ook bezoek aan de resultaten van het werk van de archeoloog. Maar natuurlijk komen de leerlingen ook dagelijks in aanraking met de actuele en historische materiële cultuur om hen heen, van monument tot nieuwbouw, van historische tot recente verkaveling van het landschap, van 'verouderde kleding' tot hippe dracht van het moment. De materiële cultuur vertelt iets over de mensen die ze gemaakt hebben. Dat kunnen leerlingen leren via foto's in een schoolboek, via museumbezoek, waarbij ze leren te werken met objecten, of via omgevingsonderzoek, waarin de bebouwde omgeving centraal staat. In het Engelse onderwijs wordt, mede afgedwongen door het *National Curriculum*, maar ook omdat Engelsen nu eenmaal niet zo neerbuigend met hun eigen verleden omgaan, veel meer gedaan aan 'leren met objecten' en aan museumbezoek, waaraan onderzoekend leren is gekoppeld.

In het project *Industrie* waaraan ik in opdracht van Kunst & Cultuur Noord-Holland werkte, werd educatief materiaal ontworpen voor het voortgezet onderwijs rond twaalf striptekeningen die industriële monumenten in Noord-Holland als onderwerp hadden. In dit materiaal, dat een reizende tentoonstelling door Noord-Holland begeleidt, wordt leerlingen geleerd beeldbronnen te gebruiken. Maar ook om industriële monumenten te zien als onderzoeksobjecten en dat materiële cultuur monumenten voortbrengt en dat de verheffing tot monument van een bepaald object cultuur- en tijdbepaald is. Dit educatieve project raakt de wereld van de archeologen.

In diverse plaatsen in ons land worden projecten over omgevingsonderwijs geëntameerd. Een voorbeeld is het eerste onderdeel van het Proefproject Omgevingsonderwijs Noord-Holland, gerealiseerd in het Buitenmuseum van het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen. Daar werken leerlingen van de tweede klas Basisvorming voor de vakken geschiedenis, aardrijkskunde en economie aan deelonderzoeken over thema's als 'visserij', 'leven en dood', 'jeugd' of 'de economie van de Zuiderzee'. Ze halen hun informatie over deze sociale en economische thema's binnen door goed te kijken naar de objecten die het museum herbergt, van schip tot kledingstuk. Eigenlijk doen ze aan archeologische analyse, de objecten worden in een door de ontwerper van het project aangeboden

volgorde, via een door de ontwerper bepaalde methodiek onderzocht. Zo komen de leerlingen stukje bij beetje op hun rondgang door het museum tot een beeld van het leven rond de genoemde thema's. In het inmiddels gerealiseerde vervolgproject in Zaanstad zijn onderzoekstochten in de schoolomgeving ontworpen, gevolgd door verdiepingsonderzoeken in bibliotheek, museum en archief.

Het interessante voor archeologen van omgevingsonderwijs is de gevolgde methodiek van onderzoek aan objecten en de thema's die

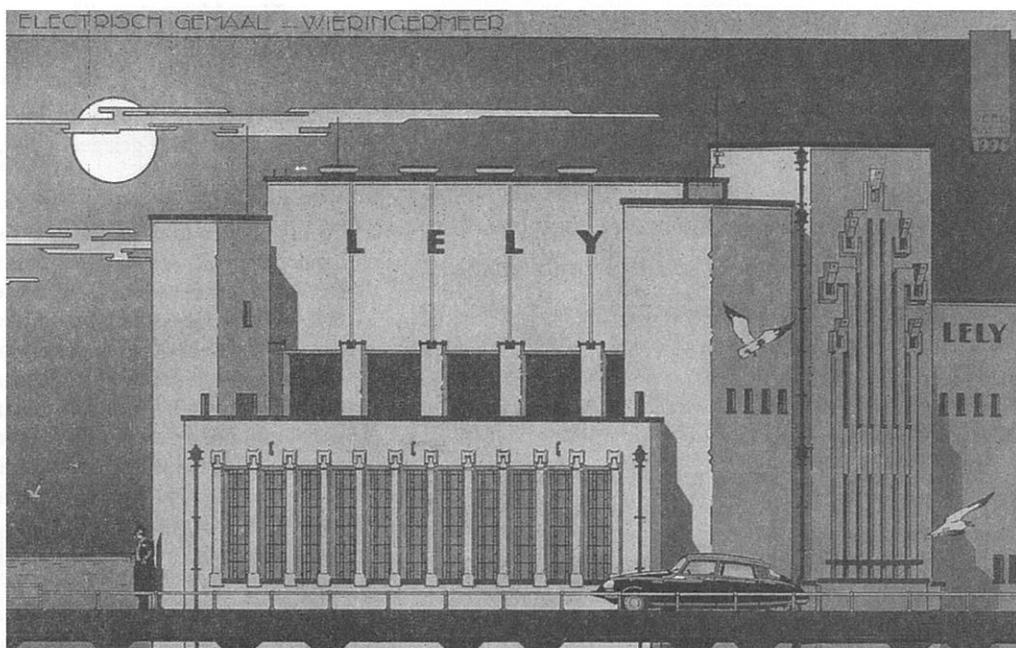
kennelijk via de materiële resten van de cultuur kunnen worden gereconstrueerd. Ons instituut, het Instituut voor de Lerarenopleiding van de Universiteit van Amsterdam, gaat voor dit proefproject ook nascholing geven aan zittende docenten in het voortgezet onderwijs.

Archeologie de school in

Het curriculum van het voortgezet onderwijs biedt een aantal aanknopingsmogelijkheden voor archeologie: de historische vaardigheden, die met een te ontwikkelen archeologische leskist kunnen worden eigen gemaakt, maar ook een aantal geschikte onderwerpen door de hele geschiedenis heen, waarbij vanuit de archeologie extra bijlagen bij het schoolboek kunnen worden ontwikkeld en tenslotte omgevingsonderwijs als bijzondere vorm van onderzoekend leren, met de materiële cultuur als basis.

Juist nu onderzoekend en zelfstandig leren zo belangrijk wordt gevonden zowel in de Basisvorming als de Tweede Fase van HAVO/VWO en VMBO is er volgens mij een reeks van kansen voor archeologen om met methode en inhoud het schoollokaal binnen te dringen. Ze kunnen er zich een eigen plek veroveren, die niemand daarna graag meer leeg zou willen zien.

De auteur is verbonden aan het Instituut voor de Lerarenopleiding van de Universiteit van Amsterdam.

In het project *Industrie van Kunst & Cultuur Noord-Holland* staan twaalf striptekeningen van industriële monumenten in Noord-Holland centraal.

(Illustratie: Joost Veerkamp).

Conferentie erfgoed en onderwijs

De vier landelijke erfgoedkoepels DIVA (archieven), Nationaal Contact Monumenten (monumentenzorg), Nederlandse Museumvereniging (musea) en de Stichting voor de Nederlandse Archeologie (archeologie) bereiden samen met bureau Erfgoed Actueel en het Instituut voor de Lerarenopleiding van de Universiteit van Amsterdam een conferentie voor over de samenwerking tussen cultureel erfgoedinstellingen en onderwijs. Het doel van deze conferentie is de uitwisseling van kennis en expertise over en weer te bevorderen. In een serie workshops wordt vooral gewerkt met praktische oplossingen om cultureel erfgoed in de klas te gebruiken. De conferentie zal in het najaar plaatsvinden.